

ho fan fora de la capital són gairebé el doble: 26, 7 dels quals fins i tot viuen en altres províncies que no són la de Barcelona. Dels residents a la capital del país n'obtenim uns resultats que són els següents: 7 persones viuen "per damunt" de la Diagonal (en bona part, encara que no totes, són membres de l'elit econòmica), mentre que les altres 7 ho fan "per sota" –amb el que implica, a grans trets, aquesta línia de demarcació des del punt de vista social-. Dues persones tenen la seva residència a Pedralbes, però dues més viuen a l'Avinguda Meridiana –i una altra, ben a prop d'aquesta gran artèria urbana-. Això també ens sembla revelador d'una certa diversitat interna dins d'aquest grup.

Per contra, les dades del conjunt dels "hereus" són bastant més homogènies. De les 36 persones que ens han comunicat l'adreça, 30 resulta que viuen a la ciutat de Barcelona, i només 6 tenen casa seva en altres poblacions – d'aquests, 3 viuen a Madrid i 2 a Sant Cugat-. De la trentena de barcelonins, 24 viuen "per damunt" de la Diagonal –6 a Pedralbes, i els altres 18 es reparteixen entre la Bonanova, les Tres Torres i Sant Gervasi-. Només 6 –és a dir, un nombre quatre vegades inferior- habiten en carrers situats "per sota" de la Diagonal, i encara d'aquests n'hi ha 2 que resideixen a la Rambla de Catalunya i 2 més en sectors de carrers de l'Eixample situats a escassíssims metres d'aquella cèntrica avinguda.

Els contrastos entre tots dos grups són, doncs, força marcats pel que fa a la seva localització residencial. Les persones que pertanyen al nucli dels instal·lats en posicions de privilegi de fa més temps es diferencien en aquest aspecte –i en tants altres, com anirem veient- dels acabats d'arribar. Mentre els primers es concentren molt més a Barcelona, i dins d'aquesta ciutat en els barris més benestants en un percentatge aclaparador, els altres estan bastant més escampats territorialment, tant per les diverses poblacions on habiten com pels barris de Barcelona on es troben les adreces dels residents a la capital. Tot i així, cal precisar que el mapa de situació d'aquest darrer conjunt d'enquestats té un perfil general clarament per sobre de la mitjana del conjunt de la població: en efecte, fins i tot els "nouvinguts" en la mesura que són

integrants de l'elit catalana i que, per tant, han tingut accés a una posició social ben diferent de la dels seus pares, han tendit a recol·locar-se també pel que fa al lloc de residència escollit.

La trajectòria professional.

El decurs de la vida laboral d'una persona, la seva carrera professional, constitueix un dels indicis més clars que hom pot observar a l'hora d'intentar esbrinar la seva possible "mobilitat social". En el cas que ara ens ocupa això es posa singularment de manifest.

Aquells que hem titllat de "nouvinguts" presenten sempre una trajectòria clarament ascendent en aquest sentit. Si ho desglossem per tipus d'elit, podem veure que això agafa unes característiques pròpies en cada sector considerat. En les elits econòmiques, per exemple, trobem dos models de progressió que podem considerar més o menys "típics". El primer tipus el proporciona el que podríem anomenar "empresari fet a si mateix": algú que inicia un negoci i és capaç de conduir-lo a un punt considerablement alt de desenvolupament. Sovint es tracta d'una persona que amb anterioritat ha tingut altres ocupacions, fins que ha decidit d'establir-se pel seu propi compte, sense posseir al començament gaire capital econòmic o educatiu propi ni heretat. L'altre cas paradigmàtic d'ascensió social dins del món dels diners el trobem en aquelles persones que han escalat posicions dins d'una mateixa empresa o sector d'activitat, arribant finalment a càrrecs executius de direcció. Això es dona especialment en el cas de la banca i de les entitats d'estalvi, en el de les cooperatives, i també en algunes grans empreses. Els exemples que nosaltres hem tingut en consideració parlen de gent que ha començat el seu cicle laboral en posicions subalternes de baixa qualificació i remuneració (auxiliars administratius, mossos de magatzem, repartidors, comercials, etc.), per acabar situats, com a membres de consells d'administració, directors generals o consellers-delegats, en la cúspide de les respectives organitzacions.

Una cosa semblant a aquesta última passa també quan analitzem els casos de "mobilitat social" dins de les elits culturals i de les elits universitàries. Pel que fa al primer grup, el de les elits culturals, ja ens hem referit abans al fet que, entre els "novinguts", aplega un nombre relativament elevat de periodistes. Aquest és un sector en què, com en el de la banca, no és estrany trobar persones col·locades avui al capdamunt dels mitjans que van iniciar-se en la professió com a auxiliars de redacció i que han treballat durant anys sense tenir, per exemple, cap títol universitari. En el camp d'allò que se'n diu la "gestió cultural" també s'hi donen de tant en tant trajectòries similars. Les persones que hem triat en ambdós col·lectius són aquelles que reunien aquesta mena de trets.

Les elits universitàries presenten algunes especificitats que cal tenir en compte. A diferència d'altres sectors, aquí no es pot pressuposar que hom en pot formar part sense disposar d'un títol superior. Això ha fet que històricament l'accés a aquest grup dominant hagués estat bastant més limitat. A mesura, però, que més capes socials han pogut cursar estudis universitaris, la cosa ha començat a canviar. Per aquesta raó s'explica que també entre els catedràtics d'universitat puguem trobar casos de mobilitat social ascendent. Els indicis en què ens hem fixat per tal de configurar aquest tipus de trajectòries individuals han consistit, bàsicament, en l'anàlisi dels itineraris educatius i laborals previs a la integració d'aquestes persones en els cossos docents de l'ensenyament superior. Efectivament, al costat de molts casos que exemplifiquen un recorregut més convencional (que ha portat a certa gent a fer una carrera i a convertir-se, sense solució de continuïtat, en professors de la seva especialitat), en trobem d'altres que han fet un camí bastant més complicat, bé sigui perquè han entrat al món laboral abans i han acabat els estudis més tard, o perquè el primer títol que van obtenir no era de rang universitari i no va ser fins més endavant que es van plantejar un canvi en la seva orientació formativa i professional. Els catedràtics que hem inclòs dins dels "novinguts" pertanyen a un o altre d'aquests dos últims grups. N'hi ha alguns que van posar-se a treballar *full time* després d'acabar la secundària, i n'hi ha encara uns quants més que van estudiar magisteri i que no van cursar la llicenciatura de la qual ara en són professors com a primera opció.

El col·lectiu dels polítics també és prou peculiar. Indubtablement hi ha polítics "de professió", que no han fet gairebé res més a la seva vida que dedicar-se a això. En alguns d'ells podem observar una progressió similar a la que es donava entre els empleats de banca o entre els periodistes. És allò de qui comença com a regidor, passa a ser del Consell Comarcal o de la Diputació, i finalment és escollit diputat al Parlament de Catalunya. N'hi ha d'altres, en canvi, que només esdevenen polítics després d'haver estat ocupats, durant més o menys anys, en altres sectors d'activitat. Quan considerem les feines que han tingut amb anterioritat és quan podem esbrinar quins són els membres d'aquest col·lectiu que presenten indicis de mobilitat social ascendent. Com hem comentat fa una estona, són bastants. I el perfil encara es dibuixa amb més precisió quan tenim en compte els currículums educatius d'aquestes persones.

Si ens fixem ara, per uns moments, en les trajectòries laborals específiques dels dos grans grups que hem vingut considerant al llarg d'aquest capítol, podrem observar algunes diferències força remarcables. Tot i que ambdós col·lectius formen part d'això que hem anomenat l'elit catalana, tant les posicions de partida (primeres feines) com les d'arribada (ocupació actual, o, en el cas de les persones ja jubilades, la darrera que es va tenir) no són de cap manera les mateixes segons si parlem dels "hereus" o dels "nouvinguts". Això es pot comprovar, per exemple, en el gràfic següent, que recull el tipus de feina que els enquestats han declarat com a primera activitat laboral que van dur a terme. Hi hem inclòs només les incidències més freqüents.

Taula 8-2. Primera ocupació dels "hereus" i "nouvinguts".

"Hereus"		"Nouvinguts"	
Directors Generals i de Dept. Empresa	16	Administratius i auxiliars admtiu.	10
Professors universitaris	9	Mestres	5
Advocats	4	Dependents i viatjants de comerç	4
Periodistes	4	Locutors ràdio, auxs. redacció premsa	4
		Comptables	2

Com podem veure, els contrastos són prou clars. Més de la meitat dels enquestats pertanyents al grup dels "hereus" (en concret, 25 d'un total de 45)

declaren haver tingut com a primera feina la d'alt executiu d'empresa o la de professor universitari; ocupacions que, en el cas dels "novinguts" són més aviat llocs d'arribada que no pas de partença. Aquests darrers, per la seva banda, manifesten que els treballs que van dur a terme quan eren joves s'inclouen en categories algunes de les quals són totalment absents de les trajectòries laborals dels "hereus". Això passa, per exemple, en el subgrup més nombrós, que entre els "novinguts" és el de les persones empleades com a administratius o auxiliars administratius, però també en altres sectors d'ocupació, com el dels mestres, el dels dependents i els corredors de comerç o el dels comptables. Per contra, en els membres d'aquest col·lectiu no hi ha ningú que declari com a primera activitat la d'advocat o la de director general. Només en el cas dels periodistes, ateses les seves especials circumstàncies, hi trobem alguna intersecció significativa entre les carreres laborals pròpies d'ambdós entorns.

Unes dades com aquestes posen de manifest fins a quin punt estem parlant de dos subuniversos notablement diferenciats. En efecte, molts dels "hereus" han tingut accés ja des del començament a possibilitats de col·locació que no han estat a l'abast dels "novinguts". Aquesta incorporació gairebé immediata a franges ocupacionals d'elevat prestigi i, en bastants casos, d'alta remuneració, els ha situat en una espècie de *pole position* privilegiada de cara al seu futur social i professional. Alguns elements que analitzarem més endavant en la nostra exposició, com és ara el bagatge educatiu, el medi familiar i el capital social, de ben segur que han estat importants per tal de garantir-los-hi aquestes oportunitats inicials. En canvi, els "novinguts" precisament ho són perquè no han pogut comptar d'entrada amb tots aquests recursos afegits. Més aviat, el que una bona part d'ells tenien d'entrada era *handicaps* en bastants d'aquests aspectes. Les posicions que han acabat assolint s'assemblen ben poc a les que van ocupar en un primer moment, cosa que no es dona de manera tan acusada en els altres.

En honor a la veritat, però, hauríem d'introduir algunes precisions en el que acabem de dir. Especialment pel que fa als "hereus", unes quantes de les persones enquestades no ens han proporcionat una informació suficient, que

realment es remunti a la primera activitat professional que van dur a terme. No són la majoria, ni de bon tros, però, tot i així, cal tenir-ho en compte, perquè segurament això encara magnifica més els contrastos entre els dos grups. Probablement, un fet com aquest s'explica degut a que es tracta de persones de llarga trajectòria laboral, les quals ens han procurat una informació bastant ajustada dels quatre o cinc darrers càrrecs ocupats, però que, en canvi, no han inclòs una relació completa de feines des dels seus inicis. L'exploració més exhaustiva del seu recorregut ens ajudaria a obtenir unes dades del tot fiables a efectes comparatius. Per contra, en el cas dels "novinguts" gairebé tothom que ens ha retornat els qüestionaris omplerts ens ha fet saber quina va ser la seva primera feina amb tota exactitud. Potser això s'entén si es considera que per a aquestes persones donar aquest tipus d'informació els permet fer palès, d'una manera ben gràfica, el seu procés d'ascens social.

Per cloure aquest apartat podríem centrar-nos ara en la darrera feina esmentada per les persones d'ambdós grups que ens han contestat (en molts casos es tracta de l'activitat que desenvolupen actualment; en d'altres, de la que duïen a terme abans de la jubilació). Aquí observem una major convergència, ni que sigui per comparació amb la situació que acabem d'examinar. Amb tot, i per més que en tant que membres de l'elit catalana s'hi detectin algunes similituds, allò que segueix cridant l'atenció és la forta disparitat entre tots dos col·lectius. Així, per exemple, podem comprovar com els càrrecs de major rellevància social s'acostumen a concentrar de forma molt significativa entre els anomenats "hereus", mentre que els "novinguts" molt rarament hi tenen accés. Tot i que la mostra és encara força reduïda i incompleta, dins del conjunt dels "hereus" que ens han contestat el qüestionari hi trobem els presidents dels principals bancs i caixes d'estalvi del país, els presidents i directors generals, presents o passats, d'algunes de les empreses més importants, els presidents dels clubs privats de més notorietat (Cercle del Liceu, Círculo Equestre, Círculo de Economía, etc.), a més de prestigiosos metges, advocats amb grans bufets propis, rectors d'universitat, notaris, patrons de fundacions de relleu, galeristes d'art reconeguts ... Tot plegat contrasta bastant amb les dades que hem pogut obtenir dels enquestats que hem aplegat en la categoria dels "novinguts". Aquí només alguns (més aviat

pocs) integrants de l'elit econòmica ocupen o han ocupat posicions una mica similars a les acabades d'esmentar. La resta, tot i el nivell professional aconseguït, es troben bastant lluny d'aquests cims tan enlairats. A tall de mostra, els que estan ben situats en l'estructura empresarial hi desenvolupen sovint càrrecs com és ara directors de departament o de divisió, els quals, tot i la innegable responsabilitat executiva, no deixen d'estar subordinats en una o altra mesura respecte dels directors generals o dels consells d'administració de les respectives companyies. Així mateix, els periodistes de premsa escrita que formen part d'aquest col·lectiu són directors adjunts o subdirectors, però en cap cas directors o, encara menys, editors de diaris. Tan sols en el subconjunt dels polítics trobem persones que ocupen o han ocupat les secretaries generals d'algun partit o que han estat consellers de la Generalitat, per bé que la majoria dels diputats tinguts en compte han format part d'allò que els anglesos anomenen *backbenchers* (i que aquí potser n'hauríem de dir "diputats rasos").

Així doncs, per tal de recapitular els resultats obtinguts en aquesta secció sobre la trajectòria professional dels nostres enquestats, podríem afirmar que la immensa majoria dels "nouvinguts" allà on han arribat, venint molts d'ells de bastant avall, ha estat a "la part de sota de dalt de tot", mentre que els "hereus", que partien de posicions inicials notablement elevades, s'han situat en moltes ocasions en la cúspide de la piràmide social, constituint-se com una mena de super-elit dins de la mateixa elit. Com ja hem dit, en tot això hi han jugat un paper decisiu algunes de les variables que estudiarem en la segona meitat d'aquest capítol. La primera que mirarem d'esbrinar és la que té a veure amb l'adquisició del capital educatiu.

El bagatge formatiu i educacional.

El nostre és un treball que, per damunt de tot, mira de posar de relleu el paper de les institucions educatives en la producció, reproducció i transformació de les elits catalanes. No ha de sobtar, doncs, que també en tractar de la "mobilitat ascendent" que es pot donar dins d'aquests col·lectius socials hàgim de

concedir una atenció especial a factors relacionats amb la trajectòria formativa de les persones que hem enquestat.

En aquest sentit, crida l'atenció la disparitat observable en els dos grups de referència. Mentre que els "hereus" presenten una gran homogeneïtat pel que fa al circuit que han seguit per institucions d' "excel·lència" de caràcter privat en el tram de l'educació primària i secundària, els "nouvinguts" mostren una diversitat d'itineraris formatius, on el que destaca és l'escassa freqüentació d'aquells centres d'ensenyament. Això és així fins al punt que podem parlar de l'existència de dos universos escolars clarament diferenciats, sense gairebé cap punt d'intersecció. El símptoma més eloqüent del que acabem de dir és que només es dona un cas en què un membre del primer grup hagi anat a la mateixa escola o al mateix col·legi que un membre del segon grup. A la llum d'aquestes dades – que no són encara suficients per corroborar res – s'apunta una hipòtesi que en una fase ulterior d'aquest estudi hauríem de veure si es confirma: i és que, si les coses efectivament fossin així, estariem davant d'un sistema educatiu que, *de facto*, ha funcionat com un mecanisme de segregació escolar, per motius d'origen social, amb una radicalitat i una eficàcia molt remarcables.

Anem, però, a pams, i mirem de presentar ordenadament les dades obtingudes en el curs de la nostra investigació. En primer lloc, constatem que entre les 45 persones enquestades que pertanyen a la categoria dels "hereus" només n'hi ha una que hagi cursat l'ensenyament primari en un centre públic i una altra que hi hagi cursat el secundari (i encara no es tracta del mateix individu). La resta, llevat de l'escassa mitja dotzena que no ens han dit res a aquest respecte, han realitzat tots els seus estudis pre-universitaris íntegrament en el sector privat. Sembla, doncs, que l'elit més establerta ha mostrat una claríssima preferència per escolaritzar els seus fills en institucions privades, evitant, sempre que fos possible, de dur-los a establiments de caràcter públic.

Això contrasta amb el que es desprèn de la informació facilitada pel grup dels "nouvinguts". Aquí, d'un total de 42 persones enquestades, en trobem 14 que ens diuen que van fer l'educació primària en centres públics i un nombre idèntic que van cursar la secundària en llocs d'aquesta mena (tampoc aquí no es tracta sempre de les mateixes persones). A més, caldria afegir que, pel que fa als estudis fets després del tram primari obligatori, ara ens trobem amb tot un seguit de casos que en l'anterior grup no es donaven mai. Així, per exemple, observem que quatre persones han anat a escoles de comerç, una a l'Escola d'Arts i Oficis, una altra a la Universitat Laboral, i dues més que han cursat el batxillerat "per lliure", com es deia abans. Fins i tot n'hi ha una que no ha fet estudis secundaris de cap mena i que ni tan sols va completar la primària.

Si filem més prim i tenim en compte, a més de la dicotomia privat-públic que ja és prou reveladora, quines són les institucions privades d'ensenyament que han acollit com a alumnes els membres de cadascun dels dos grups que aquí considerem, tant en l'etapa primària com en la secundària, ens podrem adonar d'unes quantes diferències força significatives. Començarem per reproduir un quadre sinòptic de les dades que hem pogut arrebregar, i passarem tot seguit a comentar-les.

Taula 8-3. Institucions privades a les que han assistit "hereus" i "nouvinguts" per ordre de freqüentació.

"Hereus"		"Nouvinguts"	
Jesuïtes	23	Escolapis	6
Colegio Alemán	5	La Salle	5
Escolapis	5	Acadèmies privades	4
Betània	3	Maristes	4
Blanquerna	3	Monges	4
La Salle	2	Seminaris	2
Viaró	1	Salesians	1
Aula	1	Jesuïtes	1
Lycée Francais	1	Altres religiosos	3
Virtèlia	1		

D'entrada, allò que més sobta d'aquesta taula són les escasses coincidències. A primer cop d'ull, sembla com si ambdós grups miressin d'evitar-se mútuament. Això tampoc no és tan estrany. Quan es parla de col·legis "exclusius", de fet, una de les coses que s'estan donant a entendre és que

aquest tipus de centres tendeixen a *excloure* amplis sectors socials de la seva base de reclutament. Les excepcions, en aquest sentit, més aviat confirmen la regla.

Només en el cas dels escolapis trobem que l'assistència està prou repartida. Tot i així, quan baixem al detall dels centres concrets, observem que en el grup dels "hereus" aquests acostumen a sovintejar més als Escolapis de Sarrià o als dels carrer Balmes, mentre que entre els "nouvinguts" es tracta en tots els casos de col·legis situats en barris populars de Barcelona o en altres ciutats. Precisament als Escolapis de Sabadell es produeix l'única intersecció constatada fins ara, en què una persona d'un dels dos grups ha estudiat al mateix establiment que una altra de l'altre grup.

Per contra, allí on la polarització es fa més palesa és en el cas dels Jesuïtes. Entre els fills de l'elit més consolidada, els col·legis d'aquest orde religiós són, de molt, els que acullen més gent¹¹. En la nostra mostra, els resultats són, sens dubte, espectaculars: 23 persones d'aquest col·lectiu han passat en un moment o altre pels jesuïtes, un nombre superior al de tota la resta de centres sumats. Gairebé totes ho han fet a la ciutat de Barcelona: 17 han estat alumnes del col·legi de Sant Ignasi, a Sarrià, i 4 del col·legi del Sagrat Cor, del carrer Casp. Aquestes quantitats contrasten enormement amb les que fan referència als "nouvinguts". En aquest segon grup només trobem una sola persona que hagi estat als jesuïtes. I encara, quan ho mirem de més a prop, s'esdevé que on ha anat és a l'Escola Tècnica Professional del Clot... Les dades parlen tant per elles mateixes que no precisen d'ulteriors comentaris.

Només afegirem que la relació entre les classes benestants i els jesuïtes ha estat, durant molt temps, d'"afinitat electiva", motivada per raons d'interès mutu. Les elits han mostrat una clara preferència per aquesta mena de centres a

¹¹ Sobre la relació entre els jesuïtes i les classes dominants de Barcelona durant els primers anys del franquisme, hom pot consultar Francisco José Carmona Fernández. *La Compañía de Jesús y el liderazgo católico en la Barcelona de los cuarenta*. Universidad de Granada, 1994. També es pot veure el que en diuen Pere Cullell i Andreu Farràs a l'abans esmentat *L'oasi català* (veure nota 9), pp. 143-156.

l'hora d'educar els seus cadells, mentre que els jesuïtes, al seu torn, s'han dedicat especialment a la formació dels sectors dirigents de la societat, aquells a qui ells mateixos anomenaven els "selectos". De fet, aquest orde religiós ha estat pioner en l'educació de les elits a l'Europa catòlica ja des del mateix moment de la seva fundació al segle XVI.

Si deixem de banda, ara, els col·legis associats a l'Església, podem adonar-nos que hi ha una segona categoria d'establiments privats d'ensenyament en què es detecta, també, una clara separació entre els itineraris escolars dels dos grups de referència que aquí considerem. Fem al·lusió al bloc format per institucions d' "excel·lència" vinculades bé a la innovació pedagògica –com puguin ser, per exemple, Aula, Betània, Blanquerna o Virtèlia –, bé a l'ensenyament en altres llengües – el cas del Lycée Français o del Colegio Alemán-. Un total de 13 persones del grup dels "hereus" s'ha escolaritzat en un moment o altre en aquest tipus de centres. Especialment significatiu és, en aquest aspecte, el Colegio Alemán, on ho han fet 5. En canvi, en l'altre grup –el dels "nouvinguts", per entendre'ns- no hi ha *ningú* que hagi assistit mai a cap d'aquestes escoles. Per contra, on sí que han anat alguns dels representants d'aquest últim grup és a llocs com acadèmies privades, seminaris o col·legis públics, que els "hereus" no han freqüentat en cap cas.

Com podem veure, doncs, es pot parlar d'una clara dissociació entre els currículums educatius pre-universitaris dels dos col·lectius analitzats. Una divergència tan remarcable indica que les estratègies educatives de les elits ja consolidades són molt diferents de les que pot plantejar-se el gruix de la població. La selecció, per tant, s'efectua en molt bona part en el tram de l'ensenyament primari i secundari, amb el protagonisme especial de certs centres privats. A Catalunya no hi ha un gran desnivell de prestigi entre les institucions universitàries; no tenim una *Ivy League*¹², com als Estats Units, o

¹² Així s'anomena el grup format pels vuit centres privats d'ensenyament superior de més prestigi del país, concentrats tots ells a la Costa Est. La *Ivy League* inclou les universitats de Brown, Columbia, Cornell, Dartmouth, Harvard, Pennsylvania, Princeton i Yale.

les *Grandes Écoles*¹³ franceses, o uns Oxford i Cambridge catalans. Aquí, en el procés d'adquisició de capital educatiu la distinció s'assoleix, pel que sembla, preferentment fora de la universitat. Com ja hem vist, una part important de la mateixa té lloc abans d'ingressar en l'ensenyament superior. Una mica més endavant, tindrem ocasió de comprovar que el que passa després també és prou significatiu.

Amb tot, però, fóra erroni pensar que el tram formatiu universitari no té cap incidència. Res més lluny de la veritat. L'aposta pel títol superior entre l'elit amb més *pedigræe* és quelcom que es dona per suposat. Sinó, no s'explicaria que entre els "hereus" només trobem una persona (d'un total de 45) que no disposi de titulació universitària – i, no per casualitat, és una dona d'una certa edat –, mentre que en el grup dels "novinguts" els que estan en la mateixa situació són 17, amb una especial concentració en el subconjunt de les elits econòmiques (11 casos d'un total de 20). Fins i tot, en aquest últim cas alguns dels que sí que han estudiat ho han fet a distància (Universitat Oberta de Catalunya o Universidad Nacional de Educación a Distancia) i/o com a majors de 25 anys.

Aquestes diferències en la trajectòria educativa s'accentuen encara més si tenim en compte la generació dels progenitors. Pel que fa als pares (en sentit estricte; sense comptar les mares, perquè les dones, a l'època, no tenien gaires possibilitats d'accedir a l'ensenyament superior) dels que hem anomenat "hereus" en la present investigació, veiem que 38 d'ells ja tenien títol universitari, mentre que entre els "novinguts" no es donava ni un sol exemple d'aquestes característiques (de fet, en aquest cas, el nivell formatiu dels pares en 29 ocasions no supera l'estadi de l'ensenyament primari). Com a indicador de desigualtats en la situació familiar d'origen d'ambdós nuclis, aquest és un dels més eloqüents. Tot plegat agafa un relleu especial si tenim en compte que

¹³ A diferència de les universitats americanes de la *Ivy League*, les *Grandes Écoles* franceses són establiments públics, a molts dels quals s'accedeix per concurs nacional. Ens referim a l'École Polytechnique, l'École Nationale d'Administration, l'École Normale Supérieure, l'Institut d'Études Politiques, l'École Nationale Supérieure des Mines o l'École des Hautes Études Commerciales. Per a un estudi aprofundit i vigorós sobre aquest tipus de centres, veure Pierre Bourdieu, *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*. París: Les Editions de Minuit, 1989.

durant aquells anys el sol fet de poder anar a la universitat era una experiència reservada a ben pocs, i, en tant que tal, un signe inequívoc d'una determinada provinença social.

Amb independència d'aquestes dades generals, les relatives al tipus de carrera escollit són també reveladores. Dins dels "hereus" trobem que 16 persones han cursat estudis de Dret, 10 de Ciències Econòmiques, 6 d'enginyeries superiors de diversa mena i 3 que han anat a ESADE, a més d'uns quants que han fet Medicina i Arquitectura. Això contrasta notablement amb els "novinguts", on d'un total de 42 persones seleccionades s'observa que el grup més nombrós és el dels qui han fet Magisteri (5), seguits de Filosofia i Lletres (3). Després ve un quàdruple empat entre Psicologia, Dret, Ciències de la Informació i Ciències Econòmiques (2), amb algunes altres persones, poques, que han cursat estudis de Ciències. Només hi ha un metge, i no hi ha cap arquitecte ni cap enginyer superior. Tampoc no hi ha ningú que hagi obtingut la llicenciatura per ESADE.

A pilota passada, i un cop efectuats els recomptes pertinents, pot sobtar la concentració que s'observa, per part dels fills dels sectors més benestants, en les carreres de Dret, de Ciències Econòmiques, i, de manera més recent, de Direcció i Administració d'Empreses. De les 45 persones que hem pres en consideració, 29 han cursat aquests tipus d'estudis. Això és ben diferent en el cas dels que procedeixen d'un entorn familiar i social més "baix", on d'un total de 42 seleccionats només 4 es troben en aquesta situació. És probable que en generacions posteriors es produeixi una major diversificació pel que fa a les opcions universitàries dels "hereus", i que també puguem trobar més novinguts que tinguin accés als cursos superiors en matèria d'estudis jurídics, econòmics i empresarials. Amb tot, hem de dir que, per exemple, no és el mateix completar els estudis en aquest darrer camp d'especialitat a través d'una llicenciatura superior per ESADE o per la Universitat Pompeu Fabra que fer-ho mitjançant una diplomatura en una escola d'estudis empresarials. Sigui com sigui, però, allò que ens interessava posar de relleu –i que ara tornem a remarcar– és que en els diferents períodes en què els nostres enquestats van anar a la universitat les especialitats més cobejades eren Dret i Econòmiques, i

que també en aquestes Facultats és on es podien trobar més "fills de casa bona" entre els matriculats. Potser això explica perquè dins de "l'horitzó de possibles" dels qui tenien una altra mena de provinença, aquestes disciplines sovint no es contemplessin.

Probablement, tota aquesta informació l'entendrem millor si la sintetitzem en la taula següent:

Taula 8-4. Estudis universitaris (licenciatures) dels enquestats escollits.

"Hereus"		"Nouvinguts"	
Dret	16	Magisteri	5
Econòmiques	10	Filosofia i lletres	3
Enginyeria Superior	6	Psicologia	2
ESADE	3	CC. Informació	2
Sense estudis universitaris	1	Dret	2
		Econòmiques	2
		CC. Físiques	1
		Medicina	1
		Sense estudis universitaris	17

Taula 8-5. Estudis post-universitaris dels seleccionats.

	"Hereus"	"Nouvinguts"
MBA a IESE	7	0
Estudis de postgraduat a l'estranger	5	2

A banda de les dades ja comentades amb anterioritat, ens hem permès d'incloure'n d'altres que fan referència als estudis realitzats un cop acabada la llicenciatura universitària. Hem tingut en compte només dos epígrafs, ja que són aquells on s'observa un contrast més significatiu entre els dos grups de persones enquestades. Per un cantó, hem considerat el Master de Business Administration que s'imparteix a l'IESE, un títol amb molta cotització dins del món econòmic i empresarial. Aquest MBA no només suposa incorporar al currículum dels qui l'han obtingut una formació d'alt nivell que els permetrà competir amb certes garanties d'èxit pels càrrecs de màxim nivell de les grans empreses, sinó que també els posa en contacte amb persones que comparteixen les mateixes aspiracions i/o que ja estan estratègicament situades en la mena de món al que volen tenir accés. D'aquesta manera – i pel mateix preu, podríem dir – els posseïdors d'aquest títol de postgrau reforcen

considerablement tant el seu capital educatiu com el seu capital de relacions socials; aspecte, aquest darrer, que, en tant que sociòlegs, de cap manera podem menystenir.

Potser sigui ara un moment idoni per obrir un petit parèntesi i refermar breument una tesi que en altres seccions d'aquest mateix treball ja hem mirat d'argumentar: i és que una part gens negligible de la dinàmica grupal específica de les elits només es pot entendre si sabem copsar la importància que en ella tenen les xarxes formals i informals de relació social. En efecte, ens trobem davant d'uns cercles restringits on la coneixença i l'acceptació socials constitueixen un element clau de la pertinença "legítima" dels membres que els integren. Formar part de l'elit depèn, en molt bona mesura, de ser conegut i reconegut pel conjunt significatiu de persones que la conformen. Això explica la rellevància que, en un tal context, adquireixen factors com ara l'origen familiar, la freqüentació de determinades institucions educatives, o, com tindrem ocasió de veure aviat, l'afiliació a certes entitats o associacions. Tot plegat ajuda a configurar el que podríem designar com els espais de sociabilitat de les elits: els llocs on els integrants de les mateixes es troben i es retroben. En aquest sentit, doncs, haver anat als Jesuïtes de Sarrià, haver cursat la llicenciatura a ESADE o haver obtingut l'MBA (a l'IESE, o, com és el cas d'algunes altres, a Harvard o a la Wharton School de Pennsylvania) no compta només pel que allí s'ha après, sinó per l'esfera de contactes personals i professionals que possibilita el fet d'haver-hi tingut accés. A aquesta mena de centres s'hi va tant a procurar-se coneixements com coneixences. I en ambdós casos de caràcter exclusiu, reservats només a uns quants elegits.

Recuperem altre cop el fil expositiu, que hem deixat per una estona, i centrem la nostra atenció, durant uns instants tan sols, en el segon epígraf que hem considerat en parlar dels estudis post-universitaris. Aquest fa referència a la formació postgraduada que s'ha efectuat a l'estranger. No cal dir que, per regla general, el fet d'haver pogut gaudir d'aquesta oportunitat contribueix a prestigiar qualsevol currículum. Però, com passa sempre, el rendiment diferencial d'aquesta inversió és tant més elevat com més escasses són les persones que

l'han aconseguit realitzar. El que vol dir que en èpoques en que això estava només a l'abast de ben pocs, poder exhibir un d'aquests veritables "títols de noblesa" acadèmics conferia un status molt per damunt del que són capaços de proporcionar en uns moments en què s'eixampla notablement el nombre dels qui hi accedeixen. El grup bastant exigü de persones que, en la mostra realitzada, afirmen haver dut a terme estades de postgrau a l'estranger ens posa de manifest que, en els moments en què van fer-ho, això no era encara gaire habitual, ans al contrari. I que, per tant, la incidència d'aquest fet en la trajectòria posterior d'aquells individus hom pot suposar raonablement que va ser prou remarcable.

Doncs bé, allò que s'escau de constatar en relació al que acabem d'esmentar és que les diferències entre els dos subconjunts que venim analitzant es fan altra vegada ben paleses. Mentre que els que hem anomenat "hereus" registren set casos de persones que disposen de l'MBA d'IESE i cinc més que diuen haver cursat postgraus a altres països, pel que fa als "novinguts" observem que no hi ha ningú que reuneixi el primer requisit i només dos que ho facin en el segon (i encara es tracta de persones que s'han dedicat, amb posterioritat, a la docència universitària). En relació a l'IESE, cal afegir que quatre persones del segon grup també afirmen haver-lo freqüentat, si bé, en aquest cas, no per fer-hi el MBA sinó per assistir a cursos de formació d'una altra mena (la major part s'han matriculat al PDADE, un programa pensat per a persones que ja ocupen càrrecs de gestió empresarial d'alt nivell i que de vegades no posseeixen necessàriament cap titulació universitària prèvia).

Com a conclusió provisional d'aquest epígraf sobre l'educació de les elits a Catalunya, convé insistir en què les desigualtats que s'observen pel que fa als dos subconjunts de la mostra analitzats cobreixen la totalitat dels diversos trams educatius, des de la primària fins a l'ensenyament postgraduat. Les estratègies formatives dels dos grups són, doncs, marcadament diferents, i les zones de possible intersecció són exigües o inexistents, gairebé com si fossin mons apart en aquest sentit. La mobilitat social a través de l'educació, per tant, no s'assoleix de manera prioritària gràcies a la "infiltració" per part d'alumnes

de condició modesta en els centres d'ensenyament més privilegiats, sinó més aviat per trajectòries acadèmiques brillants de certs individus, normalment a bas de posar-hi molt esforç i dedicació, que els permeten, amb posterioritat, gaudir de beques i que les seves famílies o ells mateixos –els que ho fan ja de grans- es plantegin el seu accés a la universitat. Com sempre, en un informe d'aquestes característiques, això és més una hipòtesi, fonamentada en unes quantes observacions parcials i en intuïcions raonables, que no pas una tesi de debò, empíricament validada. Ulteriors investigacions possibilitaran d'establir si, i fins a quin punt, les coses són així, o si tot plegat cal explicar-ho d'una altra manera. Per ara, encara no podem fer altra cosa que suggerir pistes.

L'entramat associatiu.

Formar part de la "crème de la crème" vol dir també, i no pas en darrer lloc d'importància, tenir accés als cercles, clubs i cenacles on els seus membres entren en contacte els uns amb els altres, normalment sota condicions ben restrictives i d'alta selectivitat pel que fa al reclutament de llurs socis. Aquesta mena de grups no són els mateixos a cada lloc (tot i haver-n'hi alguns d'internacionals, com, per exemple, el Rotary Club). Això no obstant, les elits locals més instal·lades prou que saben "on toca ser" segons la ciutat en què resideixin. A París és el Jockey Club¹⁴, a Londres o a Nova York n'hi ha una munió, però tenir taula al Savoy de la capital britànica o pertànyer a l'Union Club novaiorquès només està a l'abast d'uns quants. De manera semblant, a Barcelona hi ha algunes institucions que fan aquest paper: hom pot pensar, per exemple, en el Cercle del Liceu o el Círculo Ecuestre com dues associacions emblemàtiques de l'alta burgesia de la ciutat. Ara bé, ni tots els socis d'aquestes entitats els podem considerar sense més ni més com a integrants de l'elit catalana, ni (sobretot) podem pensar que tothom qui destaca en les diferents esferes d'activitat al país s'hi ha d'afiliar per força.

¹⁴ Sobre aquesta vella institució francesa, veure, per exemple, Eric Mension-Rigau, "La noblesse et le Jockey Club". A: Marc Fumaroli, Gabriel de Broglie, Jean-Pierre Chaline (eds.), *Elites et sociabilité en France*. París: Perrin, 2003, pp. 35-41.

És per això que hem considerat més adient no pressuposar resen aquest àmbit i interrogar els nostres enquestats sobre les associacions de tot tipus a les que pertanyen. Procedint d'aquesta manera, volíem evitar d'incórrer en un dels errors més habituals dels estudis sobre les elits, que consisteix en suposar, abans d'haver fet cap recerca, que "ja sabem tots" on trobar les persones que les conformen. Un plantejament així necessàriament ens abocaria a la circularitat: quin sentit tindria preguntar-se sobre qui forma part de l'elit catalana si creguéssim saber-ne la llista sencera ja des del primer moment? Determinar, doncs, els contorns de l'espai que configuren els sectors dominants de Catalunya a partir de tenir en compte només unes quantes associacions pretesament "representatives" ens portaria, de fet, a deixar de banda moltes persones que, a l'hora de la veritat, "tallen el bacallà" en les seves diferents àrees d'actuació. O i més quan en el nostre projecte d'investigació tenim la voluntat d'incloure no tan sols els qui ocupen posicions de rellevància en el camp econòmic, sinó també els que ho fan en altres camps com puguin ser el cultural, el polític o el dels mitjans de comunicació.

Decidits, per tant, a admetre la nostra ignorància inicial (únic procediment correcte quan es tracta d'esbrinar alguna cosa), vam optar per incloure una darrera pregunta al qüestionari que demanés a la persona a la qual se l'hi enviava quines eren les entitats associatives en què hi constava com a membre. La resposta es va deixar oberta, i això segurament ha fet que en alguns casos la informació recollida sigui bastant exhaustiva i fiable, i en d'altres, en canvi, força més limitada. Per regla general, però, hi va haver molt poca gent que deixés aquest espai en blanc. Ben al contrari, molts van enviar-nos-en una relació prou llarga –de vegades, en forma d'annex-. Això ens fa pensar, si més no, dues coses: (1) que les persones contactades semblen tenir, en conjunt, un alt interès per fer saber a quines associacions pertanyen, cosa que probablement indica que donen un gran valor identificatiu a les mateixes; (2) que, de promig (i al marge de distincions ulteriors que haurem d'efectuar tot seguit), el gruix de membres de les diverses elits que ens van retornar el qüestionari degudament omplert s'integren al món associatiu amb una freqüència i una intensitat superiors a les de la resta de la població. Això passa

tant en el cas dels qui ocupen posicions de (relatiu) privilegi des de fa generacions, com, també de forma molt marcada, en els que hi han accedit de fa més poc, exercint una o altra mena de "mobilitat" social. Fins i tot, pel que fa a aquest darrer col·lectiu, ens podem atrevir a formular una hipòtesi que caldrà validar (o falsar) en futures recerques: i és que l'alta implicació en el teixit associatiu ha estat sovint una característica (i potser en alguns casos també una via de promoció personal) dels individus d'aquest grup. Unes quantes d'aquestes persones s'han integrat en diverses associacions simplement com uns membres més, però també n'hi ha bastantes que han anat més enllà i hi han desenvolupat càrrecs directius d'una o altra mena, que, en certes ocasions, els han acabat catapultant, per exemple, cap a la política.

Sigui com sigui, caldrà ara procedir a mostrar quines són les associacions que compten amb més afiliats per cadascun dels dos sectors que hem anat considerant al llarg d'aquest capítol: el dels "hereus" i el dels "nouvinguts". Volem examinar si també en aquest cas s'hi constaten diferències significatives (com hem vist que passava en altres epígrafs). Tancarem aquest apartat amb un comentari de les dades obtingudes al respecte. Són les següents:

Taula 8-6. Associacions més esmentades dels "hereus" i "nouvinguts".

"Hereus"		"Nouvinguts"	
Círculo de Economía	10	Círculo de Economía	0
Cercle del Liceu	9	Cercle del Liceu	1
Círculo Equestre	8	Círculo Equestre	2
R.C. Tennis Barcelona	7	R.C. Tennis Barcelona	1
F.C. Barcelona	6	F.C. Barcelona	3
Associacions IESE	5	Associacions IESE	2
Òmnium Cultural	5	Òmnium Cultural	6
R.C. Golf El Prat	3	R.C. Golf El Prat	0
Altres clubs golf	3	Altres clubs golf	4
Patronat ESADE	2	Patronat ESADE	0
		Creu Roja	3
		Patronat Est. Osonencs	2
		Colles castelleres	3

*Les quantitats no sumen el nombre de persones de cada grup, perquè n'hi ha que diuen pertànyer a diverses associacions alhora.

En el moment de construir aquesta taula ens ha semblat adient tenir en compte l'ordre de preferències del conjunt dels "hereus", per tal de facilitar la

comparació i el contrast amb la informació tramesa per l'altre nucli. D'aquesta forma, es poden observar algunes divergències remarcables que val la pena analitzar.

D'una banda, ens adonem que les quatre entitats que reben més suport numèric del primer col·lectiu són algunes de les que, a primera vista, ens podríem esperar: el Círculo de Economía (10 persones afirmen ser-ne membres), el Cercle del Liceu (aquí són 9), el Círculo Equestre (8) i el Real Club de Tennis Barcelona (7). Si sumem totes les incidències en resulta la xifra global de 37. En canvi, quan fixem l'atenció en el segon agrupament, integrat per persones amb un origen familiar i una trajectòria escolar força diferents, la suma total amb prou feines arriba a 4 –i, encara, una sola persona pertany simultàniament a tres d'aquestes associacions, i és, per tant, comptada tres vegades-. 37 a 4 és un resultat ben clar i eloqüent, sobretot si recordem que els dos grups estan formats per un nombre més o menys equivalent d'individus. De la mateixa manera, resulta frapant comprovar que hi ha si més no tres associacions de la llista on no hi trobem present cap membre del segon nucli: el Círculo de Economía (que, en canvi, és la primera en afiliats pel que fa als "hereus"), el Real Club de Golf El Prat i el Patronat d'ESADE. No cal prendre's aquestes dades com a confirmació de res, ateses les limitacions de la mostra, però sí que són indicatives de dos universos de relació social força diferenciats.

En el cas dels "novinguts" s'hi pot observar l'aparició d'entitats que no sortien o tenien una presència molt minsa en l'anterior col·lectiu. Es tracta, per exemple, de la Creu Roja o de les colles castelleres, que acostumen a tenir una altra composició social. És molt remarcable també l'esment repetit que es fa entre les persones d'aquest grup d'associacions d'abast comarcal de tota mena, de les quals n'és un botó de mostra el Patronat d'Estudis Osonencs. La relació completa fóra molt llarga. Això té a veure amb la provenença d'un gran nombre d'aquests enquestats, que són d'origen comarcal. Ni que alguns no hi resideixin habitualment, el fet de restar integrats en aquest tipus d'entitats els permet mantenir els vincles amb la terra natal. Aquest és un altre factor de contrast amb els "hereus", la majoria dels quals són de nissaga barcelonina.

Hi ha algunes organitzacions, a més de les que ja hem anomenat, que tenen associats d'ambdues bandes. Aquests són els casos, per exemple, del F.C. Barcelona i d'Òmnium Cultural. Tot i així, pel que fa al Barça cal dir que hi ha el doble de socis en el grup dels "hereus" que no pas entre els "novinguts" (on, en canvi, trobem una persona que es declara "penyista" sense aclarir-nos si és o no alhora soci del club. De penyistes entre els "hereus" no n'hem detectat cap). Parlant de futbol, sobta que no hi hagi ningú entre les persones que han respost el qüestionari que afirmi ser soci del R.C.E. Espanyol, especialment si tenim present que entre la seva massa social s'hi compten nombrosos integrants de les classes benestants de Catalunya. De fet, si fem abstracció per un moment dels dos subconjunts que estem analitzant tota l'estona i ens fixem en la globalitat dels enquestats (els 321 que han contestat), només trobem dos casos en els quals se'ns fa saber la seva condició de socis del club blanc-i-blau, mentre que els que ho són del F.C. Barcelona arriben a 26. Una disparitat tan gran potser també s'explica perquè declarar-se públicament soci del Barça no comporta cap mena de recança, ans al contrari, mentre que fer-ho en relació a l'Espanyol sovint esdevé més difícil, per factors que ara no entrarem a analitzar.

Òmnium Cultural és l'organisme associatiu que aplega amb major grau d'equivalència a membres d'ambdues esferes. 5 dels "hereus" i 6 dels "novinguts" diuen formar-ne part. Amb tot, s'observen algunes particularitats prou remarcables. Mentre que els primers són majoritàriament gent de les elits econòmiques, els segons són, en tots els casos, polítics destacats (de diversos partits). No hi ha pràcticament ningú de les elits culturals que es manifesti vinculat a Òmnium, cosa que, si més no d'entrada, no pot deixar de sorprendre. Aquí caldria recordar altra vegada els límits quantitius de la mostra –i, per tant, els seus problemes de representativitat–, però potser valdria també la pena d'anar pensant que molts dels qui s'apunten a una entitat d'aquest tipus no han de tenir per força una relació professional amb la cultura. Els motius que els porten a fer-ho poden incloure des de la recerca del prestigi social fins a l'exercici d'un cert grau de compromís nacional.

Si fem ara un esforç de recapitulació pel que fa a la informació obtinguda en aquest àmbit de la sociabilitat grupal de les elits a Catalunya, podem extreure algunes consideracions generals d'interès que, en una fase posterior caldria posar a prova amb una major base empírica. En primer lloc, sembla observar-se una diferència notable entre l'activitat associativa de les elits més consolidades i les d'accés recent. La "mobilitat social" dels membres d'aquest darrer grup no comporta, de manera automàtica, el seu ingrés en les organitzacions més exclusives de la societat civil catalana. Per posar només un exemple: no és massa difícil que el fet d'haver pujat uns quants graons en l'escala social porti alguns individus a practicar esports com el tennis o el golf, mostrant-hi un interès potser desconegut fins aleshores. Però, en canvi, és bastant menys probable que això els dugui a fer-se socis del Real Club de Tennis Barcelona o del Real Club de Golf El Prat. Les dades de la mostra, en tot cas, semblen corroborar-ho. En segon lloc, aquesta mena de circumstàncies no ens ha de fer pensar, però, que les entitats de més *pedigree* siguin només un refugi de les velles classes dirigents i tinguin problemes per integrar les noves. Per tal de copsar-los bé, aquests processos s'han d'analitzar a mig i llarg termini. El ple accés als sectors dominants rarament s'assoleix en una sola generació, i, en aquest sentit, caldrà veure quin serà el comportament dels descendents dels "nouvinguts". És llavors que podrem estar en condicions de determinar si es produeix una certa "normalització", i es comencen a esborrar o a diluir les diferències que aquí hem constatat. Sense descartar tampoc la possibilitat de que quan aquest fet finalment tingui lloc, el bloc d'associacions on trobem concentrada una bona part de la classe dominant s'hagi pogut redibuixar fins a extrems ara per ara gairebé impensables. Potser no és una hipòtesi del tot desencertada suposar que en el futur podrem trobar més membres de les elits catalanes apuntats a certes ONGs pel desenvolupament que no pas al Círculo Equestre ...

Mentre tot això no passa, però, aquestes velles institucions de prestigi serveixen per marcar la distinció entre els sectors dominants "de tota la vida" i els "acabats d'arribar". En aquest sentit, fan una funció fins a cert punt similar als col·legis més "selectes". Haver anat als Jesuïtes de Sarrià i formar part del

Cercle del Liceu, per exemple, confereix a l'individu en qüestió un capital social i un cercle de relacions que pot fer valer al llarg de la seva existència. En canvi, no disposar d'aquests requisits, o d'uns altres de semblants, pot representar, en bastants aspectes decisius, una mancança.

Els vincles matrimonials.

Per acabar aquest repàs de les diferents dimensions contemplades en el nostre qüestionari preliminar, concentrarem l'atenció per uns moments en una qüestió on els comentaris que podrem fer seran encara més arriscats i conjecturals que els que hem vingut realitzant fins ara, atès que la informació que en tenim és escassa i fragmentària. Ens referim a l'anàlisi dels cònjuges de les persones enquestades. A aquestes els demanàvem que ens facilitessin el nom i l'activitat professional de les seves parelles. Si vam considerar oportú sol·licitar aquest tipus de dades, potser més confidencials, és perquè ens semblaven rellevants per al nostre projecte de recerca. En efecte, allò que alguns autors han anomenat, amb un realisme tan socialment esfereïdor com sociològicament pertinent, el "mercat matrimonial" no es regeix per un principi d'intercanvi universal i sense restriccions, sinó que es tracta d'un mercat molt segmentat. La gent, per regla general (tret d'excepcions que acostumen a confirmar la regla), no es casa, o s'aparella, amb "qualsevol altre". Quan tenim en compte l'extracció social, això es fa més que evident. També és igualment sabut que hom pot observar un nivell remarcable d'endogàmia dins de les classes dominants. En el passat, les pràctiques d'aparellament en aquests sectors benestants obeïen a autèntiques estratègies familiars, dissenyades (i, en molts casos, executades) amb un rigor implacable, i tenint en compte tota mena de càlculs. Per comparació, avui dia pot semblar que aquestes coses es deixen més a l'atzar, però, en tot cas, quan es mira de prop, hom s'adona que és un joc amb els daus trucats, perquè massa sovint cauen del mateix cantó. Això no és tan estrany quan es considera que les possibilitats d'establir relacions es donen en uns espais determinats de freqüentació i de tracte, normalment

reservats a certes categories socials. Ara ja no són els salons o els balls de temporada (tot i que algunes cases de la zona alta de Barcelona continuen posant les noies "de llarg"), sinó certes discoteques, i, més en general, segons quins espais de lleure i de diversió. Per a que la parella, un cop formada, "s'avingui" i tingui més oportunitats de durar, cal que conflueixin en determinats "gustos" o que resultin "acceptables" pels respectius cercles de relacions. Ni una cosa ni l'altra són independents de la seva localització social.

A tot això cal afegir-hi que un enllaç d'aquesta mena molt sovint no connecta només dues famílies, sinó que pot tenir unes repercussions socials de molt més abast. En les nissagues barcelonines amb molta descendència –un fet que, dècades enrera, s'acostumava a donar amb una certa freqüència–, els envits matrimonials de les noves generacions capacitaven la soca d'origen a connectar-se amb "el bo i millor" de la ciutat. Els mateixos convits de noces fornien una ocasió excepcional per exhibir el "capital social" de les famílies dels nuvis, i, en segons quins casos, possibilitaven la trobada de gairebé tota l'elit del moment. Encara avui, alguns casaments són escenaris propicis per a aquest tipus de reunions. Si algú en repassa la llista d'invitats, se'n pot fer perfectament el càrrec.

Matrimoni i patrimoni, doncs, no han estat mai gaire desvinculats; ben al contrari. Fins i tot, en certes oportunitats, la via del casori ha estat un mecanisme important de mobilitat social. "*Chercher la femme*" ha anat acompanyat, de vegades, de "*chercher la famille*", provocant, d'aquesta manera, l'ascens social ràpid i expeditiu del personatge en qüestió. D'altra banda, els "errors estratègics" a l'hora de l'aparellament també han estat motiu de davallada en el nivell social o en el prestigi de determinades persones. Per tot aquest seguit de raons –i d'altres que es podrien adduir– el fet de casar-se no ha estat mai tingut per un afer menor dins de l'univers de les classes dominants.

En la mostra que ens ocupa, les dades que hem pogut recollir fins ara són massa limitades com per poder-nos permetre grans generalitzacions. Tot i així, s'hi apunten algunes tendències que, ni que sigui a tall de provatura, convé d'explicitar. En primer lloc, com ha anat passant en tots els epígrafs, també aquí s'observen diferències significatives pel que fa als dos conjunts considerats: el dels "hereus" i el dels "nouvinguts". En relació als noms i cognoms dels cònjuges, no ens ha semblat advertir cap cas de persona del segon grup que s'hagi aparellat amb un membre significat del primer. Aquesta impressió inicial caldria contrastar-la i fonamentar-la molt més, però, de moment, no hem trobat cap nom d'aquells que delaten inequívocament una posició social elevada. Per contra, entre els "hereus", aproximadament un 30% -uns 14 casos- dels mateixos conviuen amb persones que, pels seus cognoms, podem pensar que formen part de les "bones famílies"¹⁵. Si tenim en compte que de les 45 persones d'aquest grup que han contestat el qüestionari, 4 són solteres i unes altres 9 no han aportat dades identificadores suficients, 14 casos de 32 possibles constitueix un promig força alt (proper al 50%). A més, cal afegir que aquestes són només les incidències aparentment més incontrovertibles, i que una recerca ulterior i més afinada hauria de permetre determinar millor la condició social de la resta. Calculem que si hem pecat d'alguna cosa és d'haver fet curt.

Si ens fixem ara en les activitats professionals dels cònjuges, tal i com ens les han fet saber els enquestats, trobem també unes dades prou interessants que val la pena de comentar, ni que sigui mínimament. D'entrada, i com sempre, cal ser previnguts. A més dels límits de representativitat de la informació que manegem, aquí cal ser conscients d'un altre tipus de problema. I és que les categories que els qüestionaris reflecteixen són d'una vaguetat i elasticitat tals que poden conduir a conclusions equivocades. Definir-se com a "empresari", per exemple, no vol dir massa cosa quan hom té present que pot incloure des del propietari d'una botiga de barri amb un o dos empleats fins al president del consell d'administració d'una gran companyia multinacional. De "professors

¹⁵ Es pot observar un fet prou particular en relació a això que estem comentant. Dins del grup dels "hereus" trobem 16 persones -entre enquestats i cònjuges- amb cognoms que inclouen la partícula "de", i 5 casos més de persones que tenen algun cognom compost. En canvi, cap d'aquestes "marques de distinció" no es donen en tot el conjunt sencer dels "nouvinguts" -cònjuges inclosos-.

universitaris" també n'hi ha de moltes menes, des de l'"associat" o el "col.laborador" –que ja es veu, pel nom, que ocupen una posició dependent i subalterna, encara que no se n'endevina la precarietat- fins al catedràtic d'anomenada que seu a la Junta de Govern de la universitat o en alguna comissió ministerial (ben mirat, l'expressió "catedràtic" vé d'això: d'un que seu a la cadira). Una reflexió semblant es pot fer extensiva a altres ocupacions com la de "periodista", "decoradora", "consultor" ... Fins i tot d'advocats n'hi pot haver de tota mena. Així doncs, per parlar de tot això amb propietat caldria depurar i elaborar molt més la informació.

Sigui com sigui, amb allò de què disposem podem avançar alguna temptativa d'interpretació, ni que ho hàgim de fer a tall de mera hipòtesi. Per començar, cal dir que hi ha 6 persones de cada grup que no han especificat l'ocupació del cònjuge. Si a això hi afegim que quatre dels "hereus" i tres dels "nouvinguts" són solters, i que quatre membres més del primer grup i uns altres dos del segon no ens han proporcionat dades de les seves parelles, això deixa els subconjunts a considerar en un nombre total de 31 persones en ambdós casos. Vegem com es distribueixen pel tipus d'ocupació de les seves parelles en la següent taula:

Taula 8-7. Tipus d'ocupació dels cònjuges dels enquestats definits com "hereus" i "nouvinguts"

Professions	"HEREUS"	"NOUINGUTS"
De perfil "alt"	10	4
De perfil "mig-alt"	10	13
De perfil "mig-baix"	1	10
De perfil "baix"	-	-
Difícils d'adjudicar	2	-
Mestresses de casa	8	4
TOTAL	31	31

No cal dir que aquesta classificació és problemàtica, però si l'hem efectuada ha estat per tal d'oferir una síntesi gràfica que permetés anar més enllà d'una mera enumeració de casos. En el primer sector (professions de perfil "alt") hi hem col.locat aquelles ocupacions de més nivell (advocats, economistes, empresaris, catedràtics, gerents i consellers-delegats de grans empreses ...). La disparitat en aquest primer esglaó és notable pel que fa als dos grups de referència: 10 a 4. Si filem més prim, podrem adonar-nos que algunes

categories professionals són del tot absents en el grup dels "nouvinguts": en aquest cas no trobem, per exemple, cap advocat, ni economista, ni catedràtic.

En relació a la resta de trams, les dades també són prou interessants. Les professions que hem convingut a anomenar de perfil "mig alt" (professors universitaris, gerents d'ONGs, tècnics culturals, periodistes sense més especificació ...) apleguen un nombre semblant de representants en els dos grups considerats, amb un cert avantatge per als "nouvinguts" (aquests són 13, per 10 dels "hereus"). Per contra, les ocupacions de perfil "mig baix" registren unes dades molt contrastades. Aquí s'inclouen feines com infermera, administrativa, mestra, assistent social, massatgista –les enunciem preferentment en femení, perquè en la majoria de casos són dones; com, de fet, passa també en les altres categories-. En aquest cas s'hi troben els cònjuges de 10 de les persones enquestades del grup dels "nouvinguts". Per contra, entre els "hereus" això només hem vist que es produïu en una sola ocasió. La diferència ens sembla especialment remarcable, per tal com dóna a entendre que estem en presència de dos universos amb unes pautes matrimonials divergents. Dins del grup dels "nouvinguts", tot fa pensar que els aparellaments s'han produït, la major part de les vegades, abans de l'ascensió social, o, si de cas, en un moment encara molt incipient de la mateixa. Per tant, la parella s'ha buscat sovint dins d'una esfera més o menys propera a la posició ocupada en aquell moment. En canvi, els "hereus" tot just ho són perquè pertanyen a una família "ben col·locada" dins de l'escala social. Això els ha permès relacionar-se amb gent del mateix nivell ja des de la infància, cosa que explica que a l'hora de casar-se hagin tendit a fer-ho amb persones de característiques socials similars.

Les feines que podríem considerar de perfil "baix" (obriers no especialitzats, jornalers, dependents, cambrers, personal de neteja ...) no figuren representades en cap dels dos grups. Això no és estrany, atès que parlem de les elits –tot i que, si tenim en compte la població en general, el col·lectiu de gent ocupada en aquest esglaó continuï sent força nombrós-. Pel que fa als "hereus" no cal explicar-ho gaire, ja que acabem de descriure quines són les

pautes matrimonials prevalents en el si d'aquest grup. Quan algú s'aparella accidentalment –en el sentit que constitueix una excepció– amb algú altre d'origen familiar considerat clarament “per sota” del propi grup (en termes de diners, cultura o prestigi social), per regla general nota una pressió de signe advers per part del seu cercle més immediat, cosa que el pot portar a desistir del seu propòsit. Fins i tot si no es descoratja i segueix endavant amb la seva relació, això li pot ocasionar entrebancs socials de diversa mena. El que és molt poc probable, en tot cas, és que la persona que ha conegut desenvolupant una feina de les considerades com de “baix” perfil romangui indefinidament en aquesta ocupació. La mateixa reflexió pot aplicar-se en el cas dels “nouvinguts”: degut a que aquí ens trobem amb persones que han experimentat una clara mobilitat social ascendent, tot fa pensar que els seus cònjuges tampoc no s'han quedat amb la feina que duïen a terme quan es van conèixer. Per posar un exemple: Si un actual empresari de la construcció, en la seva etapa juvenil de manobre, va començar a festejar amb una noia que treballava de caixera en un supermercat i s'hi va acabar casant, no és gens versemblant que aquesta dona a hores d'ara segueixi realitzant la mateixa activitat que abans.

Una de les maneres tradicionals d'assolir això era fent que la dona deixés de treballar i passés a fer-se càrrec de la llar i dels fills. Entre els nostres enquestats, els qui ens han dit que l'ocupació de les seves parelles és la de “mestressa de casa” són 8 persones pel que fa als “hereus” i 4 en el cas dels “nouvinguts”. La major incidència d'aquest fet entre els del primer grup potser s'explica perquè la mitjana d'edat és més elevada (aquest patró de comportament es donava amb més freqüència abans que no pas ara) i perquè la presència de membres de l'elit econòmica és aquí especialment rellevant (pel que hem pogut constatar, això tendeix a produir-se més en el si d'aquest col·lectiu). Probablement, a les 8 mestresses de casa declarades caldria afegir-n'hi alguna altra: hi ha 6 persones que no especifiquen l'activitat laboral dels seus cònjuges. Això també passa –i exactament en la mateixa quantitat– entre els “nouvinguts”.

Hem pogut veure, doncs, com en relació amb la tipologia social dels cònjuges també s'observen diferències molt vistoses entre els dos nuclis d'enquestats que hem seleccionat. Max Weber ja havia emprat en les seves recerques els criteris del *commercium* i del *connubium* com dos indicadors del grau de separació –o “tancament”- intergrupals. Per *commercium* ell no entenia només els intercanvis de naturalesa econòmica, sinó els tractes socials de tota mena, remetent al vast repertori semàntic de la paraula llatina original. Alguns aspectes d'això han quedat recollits en el nostre apartat anterior, on ens hem ocupat dels espais socials de trobada de les elits. El *connubium*, en canvi, fa referència a les aliances matrimonials. El grau d'endogàmia que hem pogut detectar en aquest estudi és prou elevat. Especialment quan es té en compte que avui els aparellaments, com hem dit fa una estona, ja no es fan en funció d'estratègies exclusivament familiars, sinó que es dóna més marge a la lliure iniciativa dels individus. Pel que sembla, però, aquests es continuen trobant, poc o molt, amb “qui cal”. No hi ha res com una bona socialització per aconseguir que algú faci el que ha de fer tot creient que fa la seva.

Conclusions provisionals.

Del repàs de totes les dades efectuat fins ara en podem treure una conclusió principal. I és que, malgrat haver pres com a univers per a la nostra anàlisi un sector social tan restringit com el de les elits catalanes, resulta que ens hem trobat en presència de grups en el seu si que presenten uns contrastos molt marcats, sigui quina sigui la variable que considerem. Aquells que hem anomenat els “hereus” són membres de l'elit per naixement, i la seva trajectòria és, per regla general, força divergent respecte de la dels “nouvinguts”. Uns i altres no han anat als mateixos col·legis, no han tingut el mateix tipus de feines, no acostumen a compartir els mateixos àmbits de sociabilitat i de relació, tenen parelles de ben diversa condició social –i, moltes vegades, fins i tot professional-. Si haguéssim formulat altres preguntes a aquestes mateixes persones, per exemple sobre com i on passen les vacances, les respostes

segurament també haurien estat prou reveladores de la distància que les separa. Què és, doncs, el que tenen en comú? Per una banda, i fins a cert punt, allò que els unifica és on han arribat; el fet que ocupin càrrecs d'innegable rellevància. Allò que els diferencia, en canvi, és la manera d'arribar-hi; el que en diem la seva trajectòria social.

Com s'explica que els "nouvinguts" hagin accedit a aquestes posicions de privilegi venint d'on venen? Som encara molt al començament de la recerca per avançar una resposta a aquesta gran qüestió, ni que sigui de forma temptativa. La via d'ascens social que han seguit no és possible de determinar en funció d'unes poques dades genèriques com les obtingudes fins ara a través del nostre mini-qüestionari inicial. Per tal d'encarar això seriosament, es necessita una recerca molt més aprofundida, amb elements qualitius i personalitzats que només possibilita la tècnica d'entrevista quan es practica bé i amb temps suficient. També cal procurar-se més informació dels casos particulars a través d'altres canals: biografies o records escrits –quan n'hi hagi-, consultes amb amics i coneguts de diferents etapes de la vida. És així que podrem ser mínimament capaços de reconstruir per a bastantes d'aquestes persones allò que en podríem dir la seva estructura d'oportunitats, i saber, en un grau aproximat, com van aconseguir de treure'n profit. A la vida, un passa per nombroses cruïlles, i en cadascuna d'elles pot "encertar" o "errar" segons el camí que acabi agafant. Ningú, però, no controla -de fet ni tan sols coneix ni n'és sempre conscient- totes les variables que incideixen en aquest procés, ni, encara menys, com s'acabaran decantant en el futur les opcions que ha anat prenent.

Només d'aquesta manera serà possible establir generalitzacions mínimament vàlides en funció d'alguns factors que hàgim aconseguit identificar i correlacionar, i que es puguin demostrar efectius per als nostres propòsits. Per ara i tant, però, tan sols ens veiem amb cor d'avançar algunes hipòtesis, certament agosarades, al respecte.

Per una banda, sembla bastant raonable suposar que durant les darreres dècades s'han produït unes certes modificacions (no sabem encara de quina magnitud o transcendència) dins de l'espai de les elits catalanes, com a resultat dels canvis econòmics i socials experimentats pel nostre país. Això ha possibilitat que es dugués a terme un procés d'ascensió social d'un seguit de persones, que les ha portat a ocupar llocs d'innegable rellevància. Les estratègies d'accés no han estat sempre les mateixes, i han combinat diferents ingredients en una proporció variable. En alguns casos (però no en tots; de fet, pel que sembla desprendre's dels resultats obtinguts fins ara, ni tan sols en la majoria) la trajectòria escolar ha estat un element important de l'"èxit". No tant perquè hagin tingut l'oportunitat de freqüentar les institucions privades d'ensenyament de més prestigi, a les que tradicionalment assistien les classes dominants, com pel fet que hagin assolit un rendiment excepcional com a estudiants, que, juntament amb altres claus (perquè aquesta no és una porta d'un sol pany), els ha permès accedir a posicions d'alt relleu social i professional.

En molts altres casos, però, aquest factor no s'ha revelat com el més operatiu a l'hora d'explicar la "mobilitat social" experimentada per aquells dels nostres enquestats que hem titllat de "nouvinguts". Aquí, doncs, caldria tenir en compte altres variables. Per exemple, la progressió professional dins d'un mateix sector d'activitat; cosa que hem vist que es donava particularment entre certs sectors de l'elit econòmica i, també, en bona part dels periodistes. Al costat d'aquest, i de vegades actuant de manera conjuminada, d'altres factors també hi han tingut un o altre tipus de paper. Pensem, per exemple, en la trajectòria que bastants dels individus que considerem han fet dins del món associatiu. Això els ha proporcionat capital social i els ha permès, en alguns casos, exercir formes de lideratge grupal que després han aprofitat en altres circumstàncies. Aquest ha estat, pel que sembla, el camí d'uns quants dels polítics que hem inclòs en la nostra relació de personatges.

Aquesta pluralitat de vies d'accés sembla indicar que el camí cap a l'"èxit" social ha pres formes ben diverses segons els casos. Determinar millor el pes

proporcional de cadascun d'aquests factors serà una de les tasques que caldrà emprendre en la propera fase d'aquest projecte. També caldrà dibuixar amb més precisió les característiques específiques dels camps i subcamps en què s'ha efectuat la progressió, perquè allò que permet d'avançar en cadascun d'ells no és sempre el mateix, tant pel que fa als recursos emprats com pel que fa a les habilitats en el seu maneig. En aquest sentit, les transformacions estructurals que s'han anat produint en l'interior d'aquests camps hauran de ser objecte de la nostra atenció preferent. Com ho haurà de ser, a l'ensem, la reconfiguració general de l'espai de les classes dominants al nostre país, que ha estat un dels resultats d'aquests canvis.

De tota manera, el que acabem de dir no ens ha de fer perdre de vista que allò que succeeix en l'estrat superior d'una societat com la catalana no es pot entendre considerant-ne només els aspectes dinàmics, lligats a les mutacions més o menys intenses que s'hi hagin pogut operar. També cal tenir presents els elements relativament invariables que ajuden a explicar la permanència en el seu si de descendents de les velles "grans famílies", els quals continuen ocupant en molts casos les posicions de major prestigi, tal i com hem tingut l'oportunitat de comprovar en aquest mateix capítol. I és que a dalt del cim n'hi ha que hi arriben després de bastantes peripècies, escalant posicions per diferents vies, en un procés d'ascensió en el qual no sempre només hi compten l'esforç i la preparació, sinó de vegades també la sort, l'astúcia, els contactes o fins i tot la manca d'escrúpols, totes elles coses que els permeten de fer dreuera. D'altres, en canvi, s'hi han trobat instal·lats des de l'inici, i si bé és veritat que han hagut d'evitar les relliscades pendent avall també ho és que el camí a fer els ha estat molt més curt i dreturer.

9. Questionari.

QÜESTIONARI

1. Nom i cognoms
2. Data de naixement
3. Casat/da amb (nom i ocupació)
4. Titulació del Pare: Primaris Secundaris Universitaris
5. Domicili particular
6. Trajectòria professional
Anys
(Període temporal)
Ocupació
Empresa o Institució Localització Càrrec que ocupa
7. Nom dels centres on ha estudiat
Estudis Primaris
Estudis Secundaris
Estudis Superiors Altres
8. Associacions a les que pertany (Professionals, polítiques, esportives, culturals, religioses, etc.)

10. Bibliografia.

- Luc Boltanski, Eve Chiapello. *Le nouvel esprit du capitalisme*. Paris: Gallimard, 1999
- Pierre Bourdieu *La Distinción criterios y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus, 1989
- Pierre Bourdieu, *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*. Paris: Les Éditions de Minuit, 1989.
- Pierre Bourdieu. *Le sens pratique*. Paris: Les Éditions de Minuit, 1980.
- Marc Fumaroli, Gabriel de Broglie, Jean-Pierre Chaline (eds.). *Elites et sociabilité en France*. Paris: Perrin, 2003.
- Robert Michels. *Umschichtungen in den herrschenden Klassen nach dem Kriege*. Stuttgart: Kohlhammer, 1934.
- Carl Wright Mills . *The power elite*. New York: Oxford University Press, 1959.
- Vilfredo Pareto. *Traité de Sociologie Générale*. Ginebra: Droz, 1968.
- Michel Pinçon. *Voyage en grande bourgeoisie*. Paris: Presses Universitaires de France – PUF, 2002.
- Michel Pinçon. *Sociologie de la bourgeoisie*. Paris: La Découverte, 2003.
- Michel Pinçon. *Dans les beaux quartiers*. Paris: Seuil, 1989.
- J.A. Schumpeter. *Imperialismo. Clases sociales*. Madrid: Tecnos, 1986.
- J.Scott (Ed.) . *The Sociology of elites*. Aldershot, Hants, England ; Brookfield Vt. USA : E. Elgar Pub., 1990.
- Thorstein Veblen . *Teoría de la clase ociosa*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 1966.

Relació de Fons on s'han trobat les dades sobre les *elits* catalanes.

- Buidatge de llibres sobre les *elits* catalanes

A través del buidatge de llibres que fan referència a les *elits* catalanes s'ha pogut obtenir un llarg llistat de les persones rellevants del territori català. El coneixement dels diversos noms i llur ocupació és el que ha possibilitat, sobretot a partir d'Internet, la descoberta d'una adreça (personal o laboral) on poder enviar el qüestionari de la nostra enquesta.

Els llibres emprats en aquesta primera aproximació han estat els següents:

- Pere Cullell i Andreu Farràs. L'Oasi Català. Barcelona: Planeta, 2001.
- Félix Martínez. Los señores de Barcelona. Madrid: La Esfera de los Libros, 2002
- Ignasi Riera. Els catalans de Franco. Barcelona: Plaza & Janés, 1998.
- Lluís Prenafeta. L'Ombra del Poder. Barcelona: Planeta, 1999.
- Fabià Estapé. De Tots Colors. Memòries de Fabian Estapé. Barcelona: Ed62, 2001
- Francesc Cabana. La burgesia catalana. Barcelona: Proa, 1996
- Gary Wray McDonough. Las buenas familias de Barcelona. Barcelona: Omega, 1989.

- Internet

L'ús de la xarxa ha estat, se'ns dubte, l'eina que més informació ens ha permès abastar. A través d'Internet s'han pogut aconseguir informació tan variada com ara:

- Els llistats de tots els parlamentaris al Parlament de Catalunya i dels diputats i senadors de Madrid.
- Els regidors dels ajuntaments més importants de Catalunya (capitals de comarca i ciutats de més de 50.000 habitants).
- Bisbes i càrrecs eclesiàstics més importants de tots els bisbats catalans.
- Consells d'administració de diversos bancs i caixes
- Juntes de govern d'associacions tan importants com ara: Reial Club de Polo, Orfeó Català, Círculo Eqüestre, Círculo de Economía, Fòrum de les Cultures 2004, etc.
- Juntes i patronats de museus i de les principals fundacions privades de Catalunya (Fundació "La Caixa", Fundació Blanquerna, Fundació Betània Patmos, etc.).

Alhora, una de les fonts de dades més importants ha estat el "Who's Who International". El buidatge de la secció referent a l'Estat espanyol de la pàgina web d'aquest directori ens ha donat una extensa i valuosa informació sobre algun dels catalans amb més projecció i renom internacional.

- Buidatge de Revistes i cerca en Directoris

El buidatge de revistes de caire econòmic (Catalunya Econòmica, Catalunya Empresarial, Nueva Empresa) ens ha proporcionat un llistat realment extens dels empresaris i executius més rellevants de Catalunya. A tall d'exemple, el buidatge de la base de dades de la revista "Actualidad Económica" ens ha proporcionat la relació dels 6000 executius més importants de l'estat espanyol. Evidentment, un gran nombre d'aquests alts executius són catalans.

Base de dades SABI. Sistema de Análisis de Balances Ibéricos. París: Bureau van Dijk: Informa, [des del 2002-]

D'altra banda, una recerca per diferents fons documentals com poden ser els directoris ens ha permès localitzar informació molt rellevant. Arran d'aquest tipus de fons hem pogut trobar guies tan interessants com: "Guia de la Iglesia Católica en España" o "Guía de las 2.500 empresas más grandes de España – año 2001). Ara bé, d'entre aquests directoris, el que més informació ens ha donat és l'anomenat: "Quién es quién en España". Aquesta base de dades o guia, localitzada al Centre de Documentació de l'Institu d'Estudis Metropolitans de Barcelona, ofereix un llistat tan de les persones més significatives i que ocupen càrrecs més importants a l'estat espanyol, com de llur trajectòria, adreça i telèfon. Aquí hi hem trobat representats tots els polítics catalans, membres importants de la Generalitat, la Diputació i ajuntaments catalans, els representants del govern central a Catalunya, militars, consells directius de bancs i caixes, aristòcrates, etc. El buidatge d'aquesta font ha estat, se'ns dubte, una de les tasques més feixugues però, alhora, profitoses d'aquesta segona fase de la meva feina. Si bé el seu buidatge ha estat lent i carregós la informació que n'hem obtingut ha impulsat considerablement la base de dades sobre les *élits* que estem construint.